

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGUYỄN THỊ DIỄM HẰNG

**ĐÁNH GIÁ TÍNH ĐA DẠNG NGUỒN TÀI NGUYÊN
CÂY THUỐC VÀ THỰC VẬT CÓ TINH DẦU
Ở XÃ YÊN NINH, HUYỆN PHÚ LƯƠNG,
TỈNH THÁI NGUYÊN**

Chuyên ngành: Sinh thái học

Mã số: 60.42.01.20

LUẬN VĂN THẠC SĨ SINH HỌC

Người hướng dẫn khoa học: TS. Đinh Thị Phượng

Thái Nguyên - 2015

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong luận văn là hoàn toàn trung thực chưa từng được công bố trong một công trình khoa học nào.

Tác giả

Nguyễn Thị Diễm Hằng

**Xác nhận
của Khoa chuyên môn**

**Xác nhận
của Người hướng dẫn khoa học**

TS. Đinh Thị Phượng

LỜI CẢM ƠN!

Trong quá trình học tập tại trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên, tôi đã nhận được sự giúp đỡ nhiệt tình của các thầy cô giáo. Nhất là trong quá trình thực hiện và hoàn thành đề tài này, tôi đã nhận được rất nhiều sự giúp đỡ và chỉ bảo tận tình của cô giáo – **TS. Đinh Thị Phượng**. Qua đây, tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc nhất đến Cô!

Cũng trong thời gian thực hiện đề tài, tôi đã nhận được sự giúp đỡ của các cán bộ Ủy ban Nhân dân xã Yên Ninh, huyện Phú Lương, tỉnh Thái Nguyên; cùng với sự chỉ bảo tận tình của bà con nhân dân xã Yên Ninh trong suốt quá trình thu thập mẫu vật. Tôi xin được gửi lời cảm ơn!

Bên cạnh đó, tôi cũng xin gửi lời cảm ơn chân thành tới các thầy cô giáo, các anh chị kỹ thuật viên trong Khoa Sinh - KTNN trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên; viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật; gia đình và bạn bè đã giúp tôi hoàn thành đề tài này.

Do còn hạn chế về kinh nghiệm cũng như trình độ nghiên cứu nên đề tài còn nhiều thiếu sót. Tôi rất mong nhận được những ý kiến đóng góp quý báu của các thầy cô giáo và bạn bè.

Tôi xin chân thành cảm ơn thầy cô giáo và các bạn!

Thái Nguyên, ngày tháng năm 2015

Học viên

Nguyễn Thị Diễm Hằng

MỤC LỤC

	Trang
Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
Các từ viết tắt.....	iv
Danh mục các bảng	v
Danh mục các hình.....	vi
MỞ ĐẦU	1
Chương 1. TỔNG QUAN VỀ VẤN ĐỀ NGHIÊN CỨU	3
1.1. Tổng quan nghiên cứu về đa dạng tài nguyên thực vật	3
1.1.1. Những nghiên cứu về tài nguyên thực vật trên Thế giới	3
1.1.2. Những nghiên cứu về tài nguyên thực vật ở Việt Nam	4
1.2. Tổng quan nghiên cứu về tài nguyên thực vật làm thuốc	8
1.2.1. Tình hình nghiên cứu và sử dụng cây thuốc ở Việt Nam	8
1.2.2. Tình hình nghiên cứu về giá trị sử dụng của thực vật và cây thuốc ở Thái Nguyên.....	10
1.3. Tổng quan nghiên cứu về thực vật có chứa tinh dầu	13
1.3.1. Đặc tính chung của tinh dầu.....	13
1.3.2. Ứng dụng của tinh dầu	14
Chương 2. ĐỐI TƯỢNG, NỘI DUNG VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU.....	17
2.1. Đối tượng, địa điểm nghiên cứu.....	17
2.2. Mục tiêu và nội dung nghiên cứu.....	17
2.2.1. Mục tiêu nghiên cứu.....	17
2.2.2. Nội dung nghiên cứu	17
2.3. Phương pháp nghiên cứu.....	17
2.3.1. Phương pháp kế thừa.....	17
2.3.2. Phương pháp điều tra thực địa	18
2.3.3. Phương pháp thu thập, xử lý mẫu vật	19
2.3.4. Phương pháp phân loại mẫu.....	20
2.3.5. Phương pháp xử lý số liệu.....	21

2.3.6. Phương pháp điều tra trong dân	21
Chương 3. ĐIỀU KIỆN TỰ NHIÊN, KINH TẾ XÃ HỘI KHU VỰC NGHIÊN CỨU	22
3.1. Điều kiện tự nhiên	22
3.1.1. Vị trí địa lí	22
3.1.2. Địa hình, địa mạo	23
3.1.3. Đặc điểm khí hậu	23
3.1.4. Chế độ thủy văn.....	24
3.1.5. Hiện trạng sử dụng đất	25
3.2. Điều kiện kinh tế - xã hội.....	25
3.2.1 Dân cư, dân tộc.....	25
3.2.2. Đặc điểm kinh tế	25
3.2.3. Đặc điểm Văn hóa - xã hội.....	26
Chương 4. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU VÀ THẢO LUẬN	27
4.1. Đặc điểm về thực vật ở KVNC	27
4.2. Đa dạng tài nguyên thực vật làm thuốc ở KVNC	30
4.2.1. Đa dạng về thành phần loài của thực vật làm thuốc ở KVNC.....	30
4.2.2. Đa dạng về thành phần dạng sống của thực vật làm thuốc ở KVNC	39
4.2.3. Đa dạng về sinh cảnh sống của thực vật làm thuốc ở KVNC.....	42
4.2.4. Đa dạng về bộ phận sử dụng của thực vật làm thuốc ở KVNC	46
4.2.5. Đa dạng về cách sử dụng thực vật làm thuốc ở KVNC	48
4.3. Đa dạng tài nguyên thực vật chứa tinh dầu ở KVNC	50
4.3.1. Đa dạng thành phần loài của thực vật chứa tinh dầu ở KVNC.....	50
4.3.2. Đa dạng về dạng sống của thực vật có chứa tinh dầu ở KVNC ...	52
4.3.3. Đa dạng về sinh cảnh sống của thực vật chứa tinh dầu ở KVNC.	53
4.4. Những loài thực vật quý cần được bảo tồn ở KVNC.....	54
4.5. Đề xuất một số biện pháp bảo tồn nguồn tài nguyên cây thuốc và thực vật có tinh dầu ở KVNC.....	57
KẾT LUẬN VÀ KIẾN NGHỊ	60
TÀI LIỆU THAM KHẢO	62
PHỤ LỤC	

CÁC TỪ VIẾT TẮT

Viết tắt	Viết đầy đủ
32/NĐ-CP	Nghị định số 32 của Chính phủ
BPSD	Bộ phận sử dụng
CP	Chính phủ
CREDEP	Centre for Research and Development of Ethnomedicinal Plants – Trung tâm Nghiên cứu và Phát triển cây thuốc dân tộc cổ truyền.
IUCN	The International Union for Conservation of Nature and Natural Resources – Tổ chức Bảo tồn thiên nhiên và Tài nguyên thiên nhiên Quốc tế.
KVNC	Khu vực nghiên cứu
MT	Môi trường
Nxb	Nhà xuất bản
SDVN	Sách đỏ Việt Nam
SL	Số lượng
TCN	Trước Công nguyên
TL	Tỷ lệ
TT	Thứ tự
UBND	Ủy ban nhân dân

DANH MỤC CÁC BẢNG

Trang

Bảng 3.1. Nhiệt độ, độ ẩm và lượng mưa trung bình hàng tháng xã Yên Ninh năm 2014.....	24
Bảng 4.1. Sự phân bố thực vật trong các bậc taxon ở KVNC.....	27
Bảng 4.2. Số lượng họ, chi, loài ở 2 lớp của ngành Mộc Lan	28
Bảng 4.3. Sự phân bố thực vật làm thuốc ở KVNC	30
Bảng 4.4. So sánh thực vật làm thuốc ở KVNC với hệ cây thuốc Việt Nam	31
Bảng 4.5. Sự phân bố số lượng loài thực vật làm thuốc trong các họ	33
Bảng 4.6. Thống kê các chi có nhiều loài thực vật làm thuốc nhất	38
Bảng 4.7. Sự đa dạng về dạng sống của thực vật làm thuốc ở KVNC	39
Bảng 4.8. Đa dạng về sinh cảnh sống của thực vật làm thuốc ở KVNC ..	42
Bảng 4.9. Đa dạng về bộ phận sử dụng của cây thuốc ở KVNC.....	46
Bảng 4.10. Đa dạng về cách chế biến cây thuốc ở KVNC	49
Bảng 4.11. Đa dạng thành phần loài thực vật có chứa tinh dầu ở KVNC	51
Bảng 4.12. Sự đa dạng về dạng sống của thực vật chứa tinh dầu ở KVNC	52
Bảng 4.13. Đa dạng về sinh cảnh sống của thực vật chứa tinh dầu ở KVNC	54
Bảng 4.14. Những loài thực vật quý cần được bảo tồn.....	55

DANH MỤC CÁC HÌNH

	Trang
Hình 2.1. Sơ đồ bố trí ô dạng bản trong ô tiêu chuẩn.....	18
Hình 2.2. Các dụng cụ xử lý mẫu cây thuốc	20
Hình 3.1. Bản đồ hành chính huyện Phú Lương.....	22
Hình 3.2. Địa hình xã Yên Ninh, huyện Phú Lương ở KVNC	28
Hình 4.1. Biểu đồ tỷ lệ các ngành thực vật làm thuốc và chứa tinh dầu ở KVNC.....	28
Hình 4.2. Biểu đồ phân bố thực vật của các lớp trong ngành Mộc lan....	29
Hình 4.3. Tỷ lệ các nhóm dạng sống của cây thuốc ở KVNC	40
Hình 4.4. Sự phân bố của thực vật làm thuốc theo sinh cảnh sống.....	42
Hình 4.5. Biểu đồ tỷ lệ các bộ phận sử dụng của cây thuốc ở KVNC	46

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Việt Nam là một quốc gia nằm ở khu vực Đông Nam Á, ven biển Thái Bình Dương có diện tích đất liền rộng 331.690km² trải dài trên 15 vĩ độ từ Bắc xuống Nam. Với 3/4 diện tích lãnh thổ là đồi núi, bờ biển trải dài trên 3.260km, là nơi giao thoa của ba luồng di cư: Nam Trung Quốc, Hymalaya – Mianma, Indonesia – Malaysia đã tạo nên tính đa dạng sinh học cao đứng thứ 16 trên thế giới. Trong đó, tài nguyên thực vật rất phong phú và đa dạng, được phân bố trên toàn bộ lãnh thổ. Theo thống kê của Tổ chức IUCN, Việt Nam hiện có 12.000 loài thực vật bậc cao có mạch thuộc hơn 2.256 chi, 305 họ chiếm 4% tổng số loài, 15% tổng số chi và 57% số họ thực vật trên thế giới [63].

Đa dạng sinh học có vai trò rất quan trọng đối với việc duy trì các chu trình tự nhiên và cân bằng sinh thái. Đó là cơ sở của sự sống còn và thịnh vượng của loài người và sự bền vững của thiên nhiên trên trái đất. Theo ước tính giá trị của tài nguyên đa dạng sinh học toàn cầu cung cấp cho con người là 33.000 tỷ đô la mỗi năm. Đối với Việt Nam nguồn tài nguyên đa dạng sinh học trong các ngành Nông nghiệp, Lâm nghiệp, Thủy sản hàng năm cung cấp cho đất nước khoảng 2 tỷ đô la.

Hiện nay, nguồn tài nguyên đa dạng sinh học nói chung và nguồn tài nguyên thực vật nói riêng đang bị suy giảm nghiêm trọng. Nhiều hệ sinh thái và môi trường sống bị thu hẹp diện tích. Nhiều loài thực vật bị suy giảm cả về số lượng và chất lượng, một số loài đã và đang đứng trước nguy cơ tuyệt chủng. Nguyên nhân chính là do tập quán du canh, du cư, phá rừng làm nương rẫy của đồng bào các dân tộc; sự bùng nổ dân số, ô nhiễm môi trường và thiên tai liên tiếp xảy ra. Chính điều này dẫn đến quá trình khai thác quá mức và làm suy giảm một cách nhanh chóng nguồn tài nguyên thực vật. Điều đáng lo ngại hơn cả là tình trạng thương lái trong và ngoài nước lợi dụng sự thiếu hiểu biết của người dân vùng dân tộc thiểu số, vùng sâu, vùng xa để thu gom và mua bán số lượng lớn thực vật có giá trị qua biên giới với giá rẻ. Hoạt động này không chỉ

đơn thuần làm cạn kiệt nguồn tài nguyên thực vật mà còn gây thiệt hại lớn về kinh tế đối với quốc gia và địa phương.

Chính vì vậy, việc nghiên cứu đa dạng sinh học nói chung và nguồn tài nguyên thực vật nói riêng có ý nghĩa hết sức quan trọng, đặc biệt là công tác bảo tồn.

Yên Ninh là một xã nằm ở phía Bắc của huyện Phú Lương, tỉnh Thái Nguyên. Đây là xã có diện tích lớn nhất huyện, có hệ sinh thái đa dạng và bao gồm nhiều dân tộc anh em sinh sống từ lâu đời. Đồng bào các dân tộc ở đây có nhiều kinh nghiệm sử dụng các loài thực vật phục vụ cho các lợi ích khác nhau trong đời sống hàng ngày của bà con. Tuy nhiên, những kinh nghiệm đó đang dần bị mai một, đồng thời do những nguyên nhân khác nhau mà nguồn tài nguyên thực vật nơi đây đang đứng trước nguy cơ suy giảm. Vì vậy, cần phải thực hiện công tác nghiên cứu và điều tra qua đó làm cơ sở cho công tác bảo tồn nguồn tài nguyên thiên nhiên.

Với lý do trên, tôi đã chọn đề tài ***“Đánh giá tính đa dạng nguồn tài nguyên cây thuốc và thực vật có tinh dầu ở xã Yên Ninh, huyện Phú Lương, tỉnh Thái Nguyên”*** để làm luận văn tốt nghiệp thạc sĩ của mình, nhằm đóng góp vào mục đích bảo tồn và phát triển kinh tế của địa phương.

2. Đóng góp của đề tài

- Đã xác định được tính đa dạng nguồn tài nguyên thực vật có giá trị làm thuốc và thực vật có tinh dầu ở khu vực nghiên cứu.

- Đã xác định được 16 loài thực vật có nguy cơ bị tuyệt chủng theo sách đỏ Việt Nam (2007) và Nghị định 32 của Chính phủ (2006).